

Egy tudomány jelei

A szemiotika már vagy száz éve tudomány. A szemiotika már vagy ötven éve divatosá vált tudomány. Egy éve már van szemiotika szak is egy magyar egyetemen. (Persze oktattak már szemiotikát különböző szakokon eddig is, de most végre megkapta a tárgy a maga nagykorúsítási bizonyítványát is: az ELTE-n ma lehet szemiotikából is MA diplomát szerezni.¹) A szemiotika ugyanakkor olyan tárgy, amelynek használatát szinte egyetlen más tudomány sem nélkülözheti, a társadalom-, és bölcsészettudományok megkülönböztetetten nem. Merthogy minden tudomány jelekkel dolgozik, jelrendszereken alapul. (Meggockáztatjuk, hogy szemiotikai önelemzés nélkül egyetlen tudomány sem áll szilárdan a lábán²).

A szemiotika egyik magyarországi úttörője, Voigt Vilmos most megint könyvet írt a szemiotikáról. Ez egy nagyon jó kis³ könyv. Elolvasását minden egyetemistának ajánljuk. Ajánljuk továbbá mindenki másnak is, de azért emeljük ki külön az egyetemi hallgatók népes (és remélhetőleg a jövőben sem nagyon csökkenő) csoportját, mert ez a könyv remek tankönyv is. Számos *Bevezetés a...-ba* című tárgy nem vezet be semmibe, mert nem 'vezet'. Voigt Vilmos sem úgy vezet, ahogy a terelőjuhász (a nyájterelés ellen joggal berzenkedik minden szabadlelkű diák), hanem ahogy a jó idegenvezető, aki pontosan tudja, mi az, amit közölnie kell ahhoz, hogy vendégei beavattassanak a megismerendő világ lényegébe, s hol s mikor kell szabad sétára engedni őket, hogy azt maguknak is felfedezhessék. Egyetlen könyvet sem olvastunk még, ami ilyen könnyedén vezetne be a szemiotika világába.

A szöveg közérthető⁴, igen logikus, olykor nyomozásszerűen izgalmas, miközben egyetlen percig sem száll le a tudomány színvonaláról a didaktikus szájbarágók szellemtelen szintjére. Szinte anélkül, hogy észre lehetne venni, beülteti az olvasó fejébe a szemiotika alapfogalmait, és még történetének jelentős állomásait, a szemiotika-történet nagyjait is elhelyezi az összképben. Maga is hangsúlyozza, hogy

nem ad szemiotika-történetet, (mégis észrevétlenül átvezeti az olvasót e történet egyes állomásain), maga is hangsúlyozza, hogy nem törekszik hézagtalan áttekinetésre, s valóban nem is ezt kapjuk, a kép mégis kerek, és hiányérzet nélkül reprezentálja a szemiotika egészét. Mert – mint a szerző kiemeli – a szöveget a talán legfontosabb szemiotikai problémák szervezik.

Azt mondtuk, egyetlen tudomány sem nélkülözheti a szemiotikát. A könyv ezt azáltal bizonyítja, hogy özönlő példák sokaságával jelzi, hogy mi minden lehet jel (s ezáltal a szemiotika által megfejtendő összefüggés) a világban. A sok eleven példán keresztül nem csak egy-egy szemiotikai állítás, tétel értelmét tudja megvilágítani, hanem egyúttal állandóan érzékelteti a jelrendszereknek (az általuk ábrázolt világ komplexitása miatti) bonyolultságát is. Mert a tudománynak (és a tudásátadásnak) nem csak az a feladata, hogy a világot megmagyarázza (vagyis a bonyolultat egyszerűvé fordítsa le, hogy kezelni lehessen: ez egyébként az egyik legemberibb kognitív mechanizmus, ami minden eszközkészítés, és egyáltalán minden emberi vívmány alapja); hanem az is, hogy az egyszerűnek látszóban is jelezze a bonyolultat, (mert ez készíti a szellemet arra, hogy mindig új oldalát vehesse észre a világnak, ez pedig az előbb jelzett mechanizmusnak is az alapja. Minden

lényegi egyszerűsítés mögött egy bonyolultabb összefüggés szintjére való fellépés, annak megértése áll).

A rossz tanár nem adja át azt (sem), amit tud. A jobb tanár teljes tudását átplántálja diákjai fejébe. A legjobb tanár az övénél több tudás felfedezésére ösztönöz. Voigt Vilmos apró részletekre is kiterjedő tudása a szemiotikáról közismert. De ennek a könyvnek az is a lelkesítő vonzereje, hogy minduntalan továbbgondolásra ösztönöz és inspirál⁵. Megoldatlan és megoldandó feladatok sora villan fel: ezek közül egyesek megfogalmazásával kollégáit buzdítja újabb területek feltárására, mások pedig eljövendő évtizedekre és olyan fiatalokra várnak, akik ma még csak diákként (s meglehetősen egészen más terület leendő művelőiként) ismerkednek a jeltudománnyal. Ambiciózus fiataloknak már csak ezért is, ötletadóként is ajánlott.

Az írás – túl a szemiotikán – rengeteg érdekes kultúrtörténeti információt is tartalmaz (ha valaki csak ezekkel gazdagodik, az sem vette hiába kezébe a könyvet). S egy-egy ponton, finom arányban megbújva a szövegben, (és sosem öncélúan,

inkább pontosítóan) ízelítőt kapunk a szerző szarkasztikus humorából is. Humoros (groteszk, abszurd, tragikomikus, stb). mozzanatai nélkül ugyanis – s ezt is megtanulhatnánk már mi, agyonfegyelmezett tudományművelők – a világ egyetlen jelenségének leírása sem lehet sem elég pontos, sem elég teljes.

„E könyvben a jelek és a jeltudomány sokféleségét kívántam röviden bemutatni. Úgy, hogy az egyes részekből leszűrhető tanulságokon kívül az egész is bemutasson valamit a szemiotika rendkívül tarka és csöppet sem unalmas távlataiból és gondolkodásmódjából” (135. o.) A rossz könyvek ellentmondanak saját állításainak is. A jobb könyvek ellentmondanak mások állításainak, vagy éppen igazolják azokat. A legjobb könyvek önmaguk állításait igazolják. Voigt Vilmos ezen könyve az imént megfogalmazott állításait minden elemében igazolja.

Voigt Vilmos (2011): *Jeltudomány*. Szegedi Egyetemi Kiadó – Juhász Gyula Felsőoktatási Kiadó, Szeged.

Jegyzetek

(1) Talán észrevették, ennek öröme nyomban be is szűrtünk egy kis szemiotikai játékot a szövegbe: az egyetlen tulajdonságában eltérő kétféle jel (kisbetű versus nagybetű) mint két jelentésmező megkülönböztetésének egyik lehetséges eszköze természetesen éppen szemiotikai szempontból elemezhető.

(2) Mert: „Egy tudomány tudomány rangját legtöbbször precíz fogalmainak rendszerezése bizonyítja – s nem csak a tágan értett ’nagyközönség’ számára” – írja a most szóban forgó könyvben (31. o.) Voigt Vilmos.

(3) A jelző a könyv méretére vonatkozik.

(4) Egyetlen ponton, a *Jelentés és jel* fejezetben lesz kissé nehezebb a szöveg követése, de ez annak

köszönhető, hogy e fejezet a szemiotika-történet egyik nagyja, Hjelmslev gondolatai köré szerveződik, s e szerző maga sem könnyíti meg olvasói dolgát.

(5) A könyv így is ér véget, a menetközben megismert néhány szemiotikai fogalomból kibontva: „az oktatás gyakorlatilag az ’interpretálás’ tanítása. Mindehhez az interpretáns megfelelő fokozatait kívánom – mindenkinek. A *firstness* és a *primary interpretant* jegyében az egész mű létének és céljának felismerését. A *secondness* és a *dynamic interpretant* jegyében a felmerülő kérdésekre adandó válasz keresését. A *thirdness* és a *final interpretant* jegyében pedig önálló továbbmunkálkodást” (137 old.)

Kapitány Ágnes – Kapitány Gábor